

Πρόγραμμα «ΘΑΛΗΣ»: «Χρυσαλλίς / Chrysallis»

Πολιτισμικές διαμεσολαβήσεις και διαμόρφωση του «εθνικού χαρακτήρα» στον περιοδικό τύπο του 19ου αιώνα

Ε.Υ.: Άννα Ταμπάκη, Καθηγήτρια Θεατρολογίας – Ιστορίας του Θεάτρου και Ιστορίας των Ιδεών / Φιλοξενούμενη Ερευνήτρια ΙΝΕ/ΕΙΕ – ΤΘΣ, Φιλοσοφική Σχολή, ΕΚΠΑ

Ο 19ος αιώνας αποτελεί μια περίοδο έντονων ιδεολογικών, πνευματικών και πολιτισμικών αναζητήσεων, καθώς και ποικίλων κοινωνικοπολιτικών ζυμώσεων, που είναι άμεσα συνυφασμένες με τη διαμόρφωση και τη στερέωση της εθνικής ταυτότητας και τον αυτοπροσδιορισμό του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Μεταξύ άλλων: σύσφιξη των σχέσεων με το αρχαιοελληνικό παρελθόν, προσπάθεια αποκατάστασης του Βυζαντίου περί τα μέσα του 19ου αιώνα, προβολή του ελληνοχριστιανικού ιδεώδους και της άρρηκτης συνέχειας του ελληνικού έθνους, αμφίθυμη στάση απέναντι στη Δύση (διαφωτιστικό αίτημα συγχρονισμού με την Ευρώπη, αλλά και αίτημα εθνικής καθαρότητας από τις δυτικές προσμείξεις).

Σημαντικό μέρος αυτών των αναζητήσεων διατυπώνεται μέσα από τον **περιοδικό τύπο** της εποχής, ο οποίος γνωρίζει σημαντική άνθηση. Η ποικιλία των εντύπων (*εγκυκλοπαιδικά περιοδικά, φιλολογικά ή/και οικογενειακά περιοδικά, ημερολόγια*) και το εύρος των θεματικών πεδίων που καλύπτουν επιτρέπουν την ανασυγκρότηση της συλλογικής μνήμης, καθώς οι εκδόσεις αυτές απευθύνονται σε ένα ευρύ και ενδεχομένως λιγότερο λόγιο αναγνωστικό κοινό από αυτό των βιβλίων. Οι αναζητήσεις και οι ζυμώσεις που καταγράφονται στην ύλη των περιοδικών παίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της νεοελληνικής γραμματείας και σηματοδοτούν τη σχέση της με την ετερότητα. Μέσα από την αρθρογραφία και τις μελέτες που φιλοξενούνται στα περιοδικά ενισχύεται το αίτημα για συγκρότηση μιας «εθνικής λογοτεχνίας» ενώ τροφοδοτούνται συστηματικά οι συζητήσεις για την επίδραση επείσακτων λογοτεχνικών προϊόντων, για τον ελληνοκεντρισμό, για το γλωσσικό ζήτημα, την αναβίωση αρχαίων μέτρων, την εισροή ξένων λογοτεχνικών ρευμάτων κ.λπ.

Μολονότι ο περιοδικός τύπος έχει αποτελέσει αντικείμενο σημαντικών μελετών και ερευνητικών προγραμμάτων (ενδεικτικά για τον 19^ο αι., 1995-1997: ΠΕΝΕΔ 484 ΙΝΕ/ΕΙΕ, «Η αναζήτηση της *εθνικής φυσιογνωμίας* μέσα από ξενόγλωσσα κείμενα. Ερμηνείες και πολιτισμικές δεκτικότητες του Νεότερου Ελληνισμού (Μεταφράσεις, Περιηγητικά κείμενα, 19ος αι.)»· 1995-1997: ΠΕΝΕΔ. «Αρχείο Νεοελληνικής Πεζογραφίας 1830-1880» του Ινστιτούτου Μεσογειακών Σπουδών (Ρέθυμνο), με επιστ. υπεύθυνο τον Νάσο Βαγενά· Κέντρο Ελληνικής γλώσσας, ενώ για τη μεταγενέστερη περίοδο στο πλαίσιο του ΕΠΕΑΕΚ II - «Φύλο Πυθαγόρας II - 2005-2008: «Η γυναικεία εικαστική και λογοτεχνική παρουσία στα περιοδικά λόγου και τέχνης (1900-1940)» με επιστ. υπεύθυνο την επίκ. Καθηγήτρια Σοφία Ντενίση, κ.ά.), λιγιστά είναι τα έντυπα που έχουν αποδελτιωθεί εξαντλητικά στο σύνολό τους και έχουν γίνει οι απαραίτητες ποιοτικές (και όχι μόνον ποσοτικές) σταθμίσεις.

Η προτεινόμενη έρευνα αρθρώνεται σε τρεις θεματικές υποενότητες, οι οποίες λειτουργούν αυτόνομα αλλά και συμπληρωματικά η μια προς την άλλη.

I. Πολιτισμικές ζυμώσεις: γραμματειακά γένη, λογοτεχνικά και ιδεολογικά ρεύματα

Ε.Υ. 1^{ης} Ερευνητικής Ομάδας: Νάσος Βαγενάς, Καθηγητής Θεωρίας και Κριτικής της Λογοτεχνίας, ΤΘΣ, Φιλοσοφική Σχολή, ΕΚΠΑ

Ευριπίδης Γαραντούδης, Αναπληρωτής Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, Τομέας Μεσαιωνικής και Νεοελληνικής Φιλολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, ΕΚΠΑ

Σοφία Ντενίση, Επίκουρη Καθηγήτρια Ιστορίας και Κριτικής της Λογοτεχνίας, Τμήμα Θεωρίας και Ιστορίας της Τέχνης, ΑΣΚΤ

Δέσποινα Προβατά, Επίκουρη Καθηγήτρια Ιστορίας του Γαλλικού Πολιτισμού, Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, ΕΚΠΑ

Αναστασία Αθήνη, Επίκουρη Καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, Σχολή Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών, Παν/μιο Πατρών

Στόχος της 1^{ης} ερευνητικής ομάδας είναι καταρχήν να συμβάλει στη συγκρότηση μιας κοινής και για τις τρεις ομάδες βάσης δεδομένων στην οποία θα καταγραφεί το σύνολο της δημοσιευόμενης ύλης των περιοδικών (πρωτότυπης και μεταφρασμένης) αλλά και των ποικίλων αναφορών σε συγγραφείς, κείμενα, λογοτεχνικά γένη κ.λπ.

Στη συνέχεια, μέσα από την επεξεργασία αυτού του υλικού, η συγκεκριμένη ομάδα θα επικεντρωθεί στον τρόπο με τον οποίον προσλαμβάνονται, επιβιώνουν ή και αναβιώνουν ιδεολογικά και λογοτεχνικά ρεύματα και στην ανάδειξη των όρων που συμβάλλουν στη διαμόρφωση των γραμματειακών γενών (λυρική ποίηση, μυθιστόρημα και διήγημα, χρονογράφημα, λογοτεχνική κριτική, ιστορική αφήγηση, ιστοριογραφία, βιογραφία – ιστορική και πλασματική –, κτλ.).

II. Η πρόσληψη των δραματουργικών ειδών (συγγραφείς, ιδεολογικά και αισθητικά ρεύματα, θεωρία του δράματος): ποιητικό θέατρο, θέατρο πρόζας και λυρικό θέατρο.

Ε.Υ. 2^{ης} ερευνητικής ομάδας: Χρυσόθεμις Σταματοπούλου – Βασιλάκου, Καθηγήτρια Θεατρολογίας – Ιστορίας και Βιβλιογραφίας του Νεοελληνικού Θεάτρου, ΤΘΣ, Φιλοσοφική Σχολή, ΕΚΠΑ

Κυριακή Πετράκου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Θεατρολογίας – Ιστορίας του Ελληνικού και Ευρωπαϊκού Θεάτρου του 19^{ου} αιώνα, ΤΘΣ, Φιλοσοφική Σχολή, ΕΚΠΑ

Γωγώ Βαρζελιώτη, Λέκτωρ Θεατρολογίας – Ιστορίας του Θεάτρου της Αναγέννησης και του Μπαρόκ, ΤΘΣ, Φιλοσοφική Σχολή, ΕΚΠΑ

Αύρα Ξεπαπαδάκου, Λέκτωρ Θεατρολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, Τομέας Θεάτρου και Κινηματογράφου, Παν/μιο Κρήτης

Αντικείμενο της 2^{ης} ερευνητικής ομάδας αποτελεί ο εντοπισμός, η καταγραφή, η συγκέντρωση και η αξιολόγηση όλων των σχετικών με το ποιητικό θέατρο, το θέατρο πρόζας και το λυρικό θέατρο κειμένων που δημοσιεύονται στον περιοδικό τύπο του 19ου αιώνα, με τελικό στόχο

α) Την κατάταξη και μελέτη των *δραματουργικών ειδών* (ποιητικό θέατρο & θέατρο πρόζας: εθνικό δράμα, τραγωδία, κωμωδία πολύπρακτη, κωμωδία μονόπρακτη, μυθιστορηματικό δράμα, ρεαλιστικό δράμα, σατιρικοί διάλογοι-λυρικό θέατρο: όπερα, οπερέτα, κωμειδύλλιο, επιθεώρηση) στην ελληνική και ξένη δραματουργία.

β) Την αξιοποίηση του κάθε είδους πληροφοριακού υλικού που μπορεί να προκύψει από κείμενα ειδήσεων, βιογράφηση συγγραφέων και ερμηνευτών, σχολιασμού και κριτικής έργων και παραστάσεων.

γ) Τη μελέτη και κωδικοποίηση της σύνθετης διαδικασίας πρόσληψης τόσο της ξένης δραματουργίας (εκλεκτική αφομοίωση γλωσσικών, τεχνολογικών και άλλων πολιτισμικών δεδομένων) όσο και της αρχαιότητας που κατέχει σημαντική θέση στην αποκρυστάλλωση της θεωρίας του «εθνικού δράματος».

III. Θεωρήσεις διαπολιτισμικών σχέσεων και μεταφορών: Η εθνική γραμματεία ανάμεσα στο ξένο και στο οικείο

Ε.Υ. 3^{ης} ερευνητικής ομάδας: Άννα Ταμπάκη, Καθηγήτρια Θεατρολογίας – Ιστορίας του Θεάτρου και Ιστορίας των Ιδεών / Φιλοξενούμενη Ερευνήτρια ΙΝΕ/ΕΙΕ, ΤΘΣ, Φιλοσοφική Σχολή, ΕΚΠΑ

Γιώργος Βάρσος, Λέκτωρ Μετάφρασης – Μεταφρασεολογίας, Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, ΤΘΣ, Φιλοσοφική Σχολή, ΕΚΠΑ

Αλεξάνδρα Λιανέρη, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Φιλολογίας, ΑΠΘ.

Κατερίνα Καρακάση, Λέκτωρ, Τμήμα Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, ΕΚΠΑ

Αγγελική Σπυροπούλου, Λέκτωρ Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας, ΤΘΣ, Σχολή Καλών Τεχνών, Παν/μιο Πελοποννήσου

Στόχος της 3^{ης} ερευνητικής ομάδας είναι η μελέτη και κωδικοποίηση θεωρητικών αντιλήψεων για τις διαπολιτισμικές σχέσεις και μεταφορές, οι οποίες διατυπώνονται σε κείμενα κριτικής, πρωτότυπα ή μεταφρασμένα, δημοσιευμένα στον περιοδικό τύπο του 19^{ου} αιώνα. Η έρευνα αυτή επιχειρεί να μελετήσει με ποιο τρόπο έννοιες και προσεγγίσεις που πραγματεύονται το ξένο συνιστούν ένα βασικό άξονα διαμόρφωσης της έννοιας της «εθνικής» γραμματείας και των πολλαπλών μορφών ταυτότητας – όπως για παράδειγμα, εθνικής, ευρωπαϊκής, βαλκανικής – που εγγράφονται σ' αυτήν.

Αυτό σημαίνει ότι η εθνική γραμματεία δεν προσεγγίζεται ως ένα κλειστό πεδίο πολιτισμικής κληρονομιάς, αλλά ως μια διαρκής αντιπαράθεση του οικείου με το ξένο, στο πλαίσιο της οποίας τα όρια αυτού που ορίζεται ως «έθνος» ή «εθνικό» διατυπώνονται ως ρευστά και διαρκώς μεταβαλλόμενα.

Στόχος της ομάδας είναι να μελετήσει τον τρόπο με τον οποίο τόσο το περιεχόμενο όσο και οι μορφές της εθνικής γραμματείας και παράδοσης αντιμετωπίζονται από την κριτική ως προνομιακά πεδία συζήτησης αυτών των ορίων.

Επιστημονικοί Συνεργάτες:

Αλεξία Αλτουβά, Δρ. Θεατρολογίας, Λέκτωρ υπό διορισμό, ΤΘΣ, Φιλοσοφική Σχολή, ΕΚΠΑ (**Συνεργάτης 2^{ης} Ερευνητικής Ομάδας**)

Περσία Αποστολή, Δρ. Ελληνικής Φιλολογίας, Μέλος Συνεργαζόμενου Εκπαιδευτικού Προσωπικού (ΣΕΠ) στο ΕΑΠ / Διδάσκουσα στη βαθμίδα του Λέκτορα (Π.Δ. 407/80) στο Παν/μιο Πατρών, Τμήμα Φιλολογίας (**Συνεργάτης 1^{ης} Ερευνητικής Ομάδας**)

Χριστίνα Οικονομοπούλου, : Δρ. Συγκριτικής Φιλολογίας Paris IV (Σορβόνη), ΕΕΔΙΠ με αντικείμενο το Γαλλόφωνο Θέατρο και τη Γαλλική Θεατρική Ορολογία, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Σχολή Καλών Τεχνών, Παν/μιο Πελοποννήσου (**Συνεργάτης 2^{ης} Ερευνητικής Ομάδας**)

Μαρία Σπυριδοπούλου, Δρ. Συγκριτικής Φιλολογίας ΑΠΘ, ΕΕΔΙΠ με αντικείμενο τη Θεατρική Μετάφραση και την Ιταλική Θεατρική Ορολογία, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Σχολή Καλών Τεχνών, Παν/μιο Πελοποννήσου (**Συνεργάτης 3^{ης} Ερευνητικής Ομάδας**)

Έλενα Παπαλεξίου, Δρ. Θεατρολογίας Paris IV (Σορβόνη), εκλεγείσα λέκτωρ στο ΤΘΣ, Σχολή Καλών Τεχνών, Παν/μιο Πελοποννήσου (**Συνεργάτης 2^{ης} Ερευνητικής Ομάδας**)